

CICLUL VIEȚII ÎN BASARABIA (ANII 1930): ÎNTRE TRADIȚIE ȘI MODERNIZARE

CZU:94(478):39"1930"

<https://doi.org/10.52603/rec.2025.37.19>

Rezumat

Ciclul vieții în Basarabia (anii 1930): între tradiție și modernizare

Articolul de față își propune să analizeze transformările profunde prin care au trecut basarabienii în perioada interbelică, în contextul modernizării accelerate a statului român. Studiul explorează modul în care ciclul vieții – nașterea, căsătoria și moartea – a fost marcat atât de tradițiile locale, cât și de noile reglementări impuse de statul modern, oferind o perspectivă diacronică asupra evoluției riturilor de trecere în această provincie. Pornind de la reflecțiile sociologice ale lui Petre Andrei privind solidaritatea familială și de la cercetările folcloristului basarabean Gheorghe Madan, articolul analizează cum se intersectează cutumele ancestrale cu noile norme civile, religioase și medicale. Totodată, este abordată relația tensionată dintre autoritatea religioasă și cea civilă în gestionarea momentelor-cheie ale vieții individului, reliefând modul în care modernizarea a provocat o re poziționare a rolurilor sociale în comunitatea tradițională. Prin analiza comparativă a documentelor oficiale, a surselor folclorice și a datelor statistice, articolul scoate în evidență nu doar schimbările instituționale, ci și adaptările cotidiene ale oamenilor, captând dinamica unui timp aflat între tradiție și modernitate.

Cuvinte-cheie: căsătorie, ceremonie, ciclul vieții, familia, naștere, tradiție, Basarabia, anii 1930.

Резюме

Цикл жизни в Бессарабии (1930-е гг.): между традицией и модернизацией

Настоящая статья направлена на анализ глубоких изменений, через которые прошли бессарабцы в межвоенный период, в контексте ускоренной модернизации Румынии. Исследование показывает, что жизненный цикл человека – рождение, брак и смерть – был отмечен как местными традициями, так и новыми нормативными актами, введенными современным государством, предоставляющим диахроническую перспективу на развитие обрядов перехода в Бессарабии. Основываясь на социологических размышлениях Петре Андрея о семейной солидарности и на исследованиях молдавского фольклориста Георге Мадана, автор статьи анализирует, как пересекаются древние обычаи с новыми гражданскими, религиозными и медицинскими нормами. Также рассматриваются напряженные отношения между религиозной и гражданской властью в управлении ключевыми моментами жизни индивида, подчеркивается, как модернизация привела к перераспределению социальных ролей в традиционном сообществе. Сравни-

тельный анализ официальных документов, фольклорных источников и статистических данных позволяет выявить не только институциональные изменения, но и повседневную адаптацию людей, запечатлевая динамику традиций и инноваций.

Ключевые слова: брак, церемония, цикл жизни, семья, рождение, традиция, Бессарабия, 1930-е гг.

Summary

The Cycle of Life in Bessarabia (1930s): Between Tradition and Modernization

This article aims to analyze the profound changes that Bessarabians went through during the interwar period, in the context of Romania's accelerated modernization. It examines how the life cycle – birth, marriage and death – was marked by both local traditions and new regulations introduced by the modern state, offering a diachronic perspective on the development of rites of passage in this province. Drawing on Petre Andrei's sociological reflections on family solidarity and on the research of Moldovan folklorist Gheorghe Madan, the article analyses how ancient customs intersected with new civil, religious and health norms. It also examines the tensions between religious and civil authorities in the governance of key moments in an individual's life, highlighting how modernization led to a redistribution of social roles within a traditional community. A comparative analysis of official documents, folklore sources and statistical data reveals not only institutional changes but also people's everyday adaptations, capturing the dynamics of time between tradition and modernity.

Key words: marriage, ceremony, cycle of life, family, birth, tradition, Bessarabia, 1930s.

La sfârșitul anilor 1930, prof. Petre Andrei, ministrul educației naționale a României, într-o epocă de coagulare a societății, inclusiv din perspectivă politică, vorbea și despre o *solidaritate familială* constituită „pe legăturile de sânge dintre oameni, din care se nasc apoi legăturile sufletești, unitatea în bucurie ca și în suferințe. Amintirile comune ale celor care s-au născut din aceiași părinți, casa, ceremoniile și sărbătorile care adună laolaltă pe toți membri familiei” (Petre 1939: 737).

O perspectivă de cercetare a familiei din Basarabia poate fi extrasă prin prisma conceptului de sorginte antropologică al *ciclului vieții*, abordare reflectată, în mod special, în cercetările folcloristului basarabean Gheorghe Madan. Această interpretare

include inerentul proces evolutiv al factorului biologic, coagulând prezentarea unei metode diacronice: *nașterea–botezul–căsătoria–decesul*. În deceniul patru, acest ciclul al vieții pendula între trecut (tradiție) și amplul proces de modernizare pe care îl traversa statul român întregit, implicit provincia Basarabia.

Conform legii civile, începând cu 1 ianuarie 1930, pregătirea tuturor actelor referitoare la naștere, căsătorie și deces, fără diferență de credință religioasă, țineau de autoritățile publice locale (primării), unde era instituit un birou special denumit oficiul stării civile. Documentele trebuiau preavizate de ofițerul stării civile. Pentru ca populația să fie informată cu aceste acțiuni, Mitropolitul Basarabiei Gurie a dat indicații slujitorilor bisericii ca să lămurească creștinii de pe amvonul bisericesc (Noua 1930: 1).

Pe parcursul perioadei interbelice, media *natalității* în Basarabia, practic, a fost superioară celorlalte provincii românești, inclusiv mediei din întreaga Românie (39,4 % între 1920 și 1932, media pe țară fiind 36,0 %). În total, numărul celor născuți vii în Basarabia în anii 1919–1939 a fost de 2 163 063 de copii, reprezentând o medie anuală de 103 003 născuți vii (Enciu 2018: 170).

La *naștere* se apela la moașă. Aceasta era femeia cu o pregătire specială care asista și îngrijea femeile la naștere, având ca preocupare să pregătească focul și să pună oale de apă la fiert. Acest lucru era făcut cu scopul ca să pregătească femeia în cazul unei nașteri dificile să aibă apă caldă, „ca să i se înmoaie mădulele trupului” (Madan 1932: 1). După nașterea pruncului, moașa avea grijă să îngroape placentă în pământ, într-un loc cât mai adânc, dosit de vietăți.

În această perioadă se constată o majorare a numărului de nașteri, în mod special în mediul rural, atenționând-se, totodată, și asupra deceselor infantile. „La țară copii se nasc mulți ca iepurii, dar și pier cu nemiluita, încât chinurile unei femei cu sarcină, nașterea și îngrijirea unui prunc, n-aduc niciun folos neamurilor” (Popescu-Lupu 1935:1).

O perioadă intermediară până la botez o constituia *rodina*, eveniment organizat la o săptămână după naștere. Erau invitate rudele, cumetrele, prietenii, însă doar de parte feminină. Era un chef organizat cu multă băutură și feluri de mâncare, acompaniat de cântece și veselie, deoarece se deschidea calea pruncului „spre o viață din belșug” (Madan 1932: 1).

Botezul copilului era la 15–20 de zile de la naștere, având loc după Vecernie sau după *Sf. Liturghie*. Numărul nașilor de botez se cifra la trei-cinci persoane. La botez, părinții spirituali aveau lumânări, cruciulițe, prosop, o broboadă (*casâncă* sau șalincă) și un buchet de flori vara sau o stebă de busuioc în timp de iarnă, toate legate cu o *cordică*. Nașii, la fel, dispuneau

și de *crijmă*, pânză sau stambă, ce se punea sub copil atunci când acesta era scos de slujitorul bisericii din cristelniță și acasă, atunci când pruncul era predat în brațele mamei, cu următoarele cuvinte de urare: „de la noi prunc, de la Dumnezeu creștin!”. Mama săruta mâna nașilor, lua copilul în brațe, îl săruta pe frunte și-l așează la piept. Nașii puneau pe fruntea copilului câte 10-20 de lei. Ritual creștin de acceptare printre credincioșii Bisericii, însoțit de atribuirea unui prenume, era însoțit de masa de cumetrie, numită *Masa Mare*, la fel ca cea de la nuntă. Era o masă organizată cu multe feluri de bucate și cu băutură și dura de seară până dimineață. La unele cumetrii ale gospodarilor mai înstăriți, participau și lăutarii, care formau o atmosferă plină de beatitudine. Înainte de a servi din bucate se spunea *Tatăl Nostru* de cel mai de seamă cumătru sau de altcineva. Pentru a amplifica valoarea evenimentului și pentru a crea o stare de recreare mai mare, la masă, femeile interpretau cântece, fiind susținute cu fredonări și de meseni.

Nașterea copiilor în familie era dublată și de supravegherea serviciilor sanitare ale statului. În municipiul Chișinău, spre exemplu, funcționau trei dispensare de puericultură (ANR. Guvernământul Basarabiei, 1/1939, 3). Moașa de circumscripție medicală din dispensarele de puericultură urma să îndeplinească serviciile de infirmieră vizitatoare.

Căsătoria reprezenta oficierea legăturilor dintre bărbat și femeie. În perioada interbelică în Basarabia au avut loc anual cca 20 000 de căsătorii, ajungându-se în ani 1932, 1934, 1937 chiar la cca 30 000 de căsătorii în mediul rural și cel urban (Enciu 2013: 196). Tradițional, însoțirile de nuntă (*logodna*) se realiza în trei moduri: *fuga* fetei pe cuptor la flăcău, ce urma să-i fie soț; *furatul* fetei de către flăcăul ce dorea să o ia de soție și *stărostirea*. Fuga se realiza în cazul în care tinerii se simpatizau însă rudele ei și zestrea erau mai prejos de cât ale flăcăului. Cu alte cuvinte, cu învoirea tânărului se punea presiuni pe părinții acestuia ca să accepte căsătoria. Erau și situații în care fetele rămâneau însărcinate de aceea dădeau „busna” singure pe cuptor, autoinvitându-se să fie luată în căsătorie. Răpirea miresei avea loc în cazul simpatizării tinerilor însă opunerii survenite din partea părinților fetei, care fiind mai înstăriți nu erau dispuși să o ofere „de bună voie după flăcău”. Viitorul mire era însoțit de un alai de tineri ce urmau să chiuie și să cânte dacă fata se împotriva și căuta să se facă auzită. În prezența starostilor, în casa fetei, se făcea *logodna*. Se serveau mai multe feluri de mâncare și băutură. Se stabilea zestrea și se făceau schimburi de inele și zăloage.

Nunta începea la mireasă în timpul mesei, în ajunul zilei cununiei, apoi se finaliza la mire. După

ce mireasa era gătită, era trecută în casa cea mare, în capul mesei, pentru a întâmpina mesenii. La nuntă se venea cu câte o garafă de vin, găini. Tinerii veneau la petrecerea organizată cu prilejul căsătoriei fără daruri. Toți dădeau mâna cu mireasa și puneau câte doi-trei lei pe tavă. Pe la chindii, în cântecul lăutarilor, se apropiau și musafirii mirelui. Aceștia veneau chiuind și aduceau pocloane miresei din partea mirelui. Cadourile de pe tava includeau: pâine de grâu (*jimblă*), o pereche de papuci și de șosete, un șal mare și o șalinică. În papuci și în șosete erau puse stafide, alune, zaharicale pentru mireasă, toate acestea bunătați fiind consumate, prin menținerea bunei dispoziții de chef de către vorniceii în drum spre casa miresei (Madan 1932: 1).

La sfârșitul mesei, lăutarii interpretau dansul *bussuioc* și mesenii se ridicau de la masă, însă se rețineau la locurile lor. Mirii îngenuncheau în fața părinților miresei spre a li se cere iertare și a-și lua rămas bun de la ei. Unul din nuntași spunea *Iertăciunea*. În cazul în care nu se spunea orăție se zicea *Tatăl nostru* sau *Crezul* (Madan 1932: 1).

Din perspectiva stării civile, unul din soți trebuia să anunțe autoritățile referitor la căsătorie. Proiectul de căsătorie era afișat pe ușa primăriei pe parcursul a opt zile (libere) și dacă în acel timp nu se făceau reclamații la actul căsătoriei, puteau să depună documentele necesare la autoritățile locale. O problemă sensibilă pentru creștini o reprezenta situația în care ofițerii stării civile erau de altă confesiune religioasă. La 21 august 1930, Arhiepiscopia Chișinăului din cadrul Mitropoliei Basarabiei îi scria, confidențial, directorului ministerial al Basarabiei: „sunt oficii ce incumbă sarcinii de primar și de ofițer al stării civile, care executate de evrei, înjosesc amoriul propriu al Românului și-i tulbură limpezimea credințelor lor creștine, oricât de simpliste ar fi <...>. Sau cum să privesc pe ofițerii de stare civilă evrei, în sate cu populație majoritatea români, sau și la Chișinău, care nu numai că înregistrează declarația tinerilor ortodocși că doresc să se cunune, ci îi și felicită” (ANA, F. 1581, d. 1, inv. 28, f. 1). La 21 octombrie 1930, Ministerul de Interne a venit cu următorul răspuns: „a depune jurământul în fața unei persoane de altă confesiune, nu este nicio înjosire sau atingere a confesiunii, celor care prestează jurământul, în acest caz fiind vorba de o formalitate civilă. După cum evreii depun în fața creștinilor, tot așa și creștinii trebuie să depună în fața evreilor... nu este o ceremonie cu caracter religios” (ANA, F. 1581, d. 1, inv. 28, f. 1).

După realizarea căsătoriei și înscrierea actului, se elibera buletinul de căsătorie pentru a fi prezentat preotului, pastorului, rabinului ș.a. pentru săvârșirea ceremoniei religioase a cununiei. În cazul divorțului,

după hotărârea definitivă a hotărârii de divorț, emisă de instanțele judecătorești, erau obligate să le prezinte oficiului stării civile pe parcursul a două luni în scopul înregistrării acestuia într-un registru special (Noua 1930: 1).

În privința divorțialității populației din Basarabia, constatăm o majorare constantă a acesteia pe parcursul perioadei dintre cele două războaie mondiale. Numărul divorțurilor a crescut de la 235 în 1919 la 435 în 1927, depășind cifra 1000 în 1936 și atingând numărul maxim de 1 411 de divorțuri în 1938 în ambele medii de locuire (Enciu 2013: 196). În 1932, în Basarabia s-au înregistrat 458 de divorțuri. Pentru comparație, în total în România au fost înregistrate 7 370 de divorțuri, inclusiv în Moldova – 1 372; Muntenia – 2 448; Oltenia – 734; Dobrogea – 301; Bucovina – 119; Transilvania – 1 938. Proporția divorțurilor înregistrate la 1 000 de căsătorii relevă că între provinciile românești, în Basarabia, s-a constatat cea mai mică cifră de 14,0, fiind de trei ori mai mică decât media pe țară. Astfel, pentru alte provincii acest indicator se prezenta în felul următor: Moldova – 57,0; Muntenia – 57,0; Oltenia – 48,0; Dobrogea – 36,0; Bucovina – 16,0; Transilvania – 45,0 (Banu 1935: 77).

Moartea, plecarea în postexistență, includea, la rândul ei, o serie de obiceiuri și rânduiești. Bolnavului slăbit, care prezenta semne clare că se stinge din viață, i se aprindeau lumânări, ținute de cineva din rude la cap. I se aduceau cămașa și hainele cele mai bune, care se puneau pe masă în fața celui bolnav. Oamenii în vârstă dispuneau de așa numitele *haine de moarte*, pe care le păstrau pentru deces. În timpul vieții, aceste haine erau purtate doar de Paști sau de Crăciun. Înainte de moarte, soția putea cere sfatul soțului cu referire la avere și copii după moarte. Gheorghe V. Madan specifică faptul că „țărani mai toți întâlnesc cu liniște moartea și tot cu liniște dau soțiilor lor poavețe, cum să trăiască și să gospodărească averea după moartea sa” (Madan 1932: 1). În casa decedatului femeile începeau să bocească, atmosfera fiind una presantă. În semn de doliu, rudele umblau cu capul gol. Mortului i se lua măsura în lung cu o ață pentru a i se face un toiag de ceară (o lumânare în formă rotundă) de așa lungime, care se punea într-o farfurie și se aprindea din când în când. După ce mortul era spălat (apa se vărsa la loc dosit de oameni și de animale), era îmbrăcat cu haine curate și așezat pe pat sau pe masă. În mână i se puneau un ban și o cruce de ceară. Dacă decedatul a fost însurat i se citea *stâlpul* de către dascăl sau de cineva cărturar. Noaptea stăteau de strajă prieteni de-a răposatului și rude. *Stâlpul* nu era citit în cazul copiilor și celor neînsurați. Noaptea în cazul flăcăilor și fetelor mari decedate se făcea

străstuitul. Tineri și rudele petreceau la șezătoare toată noaptea lângă mort. Tinerii erau înmormântați cu *conocari* călări și cu vorniceii (Madan 1932: 1).

Din perspectiva stării civile, declarația morții urma să fie făcută pe parcursul a 24 de ore de la încetarea din viață de următoarele persoane: membrii familiei, cei care au fost de față la încetarea din viață și vecinii (Noua 1930: 1). Pe parcursul deceniului patru, datele statistice relevă faptul că mortalitatea populației Basarabiei a trecut prin meandre: 1931 – 65 227; 1932 – 71 798; 1933 – 56 981; 1934 – 72 839; 1935 – 80 425; 1936 – 69 559; 1937 – 67 924; 1938 – 66 075 (Enciu 2018: 177).

În concluzie, ciclul vieții în Basarabia din anii '40 ai sec. XX a evoluat prin menținerea unor tradiții înstituite pe parcursul mai multor veacuri, acestea fiind profund ancorate în dimensiunile religiei, autoritate supremă în acest sens. Unele ritualuri însă ieșeau de sub etichetă confesională, încadrându-se mai degrabă în rândul practicilor și ritualurilor influențate de protocreștinism sau venite din alte spații culturale și de civilizație. Totodată, constatăm și elemente de modernizare care se întrevăd în sistemul legislativ, or autoritățile laice se impun tot mai mult în structurile tradiționale venite și întreținute pe dimensiune de filiație. O componentă inovativă o apreciem ca fiind cea survenită pe dimensiune medicală. Statul acordă asistență medicală familiei, în acest fel estimând o ruptură și mai mare de practicile populare, care se bazau pe doctorii tradiționali, multe din care puneau în pericol sănătatea și viața populației.

Referințe bibliografice

ANA. Agenția Națională a Arhivelor, F. 1581, inv. 1, d. 28.

ANR. Arhivele Naționale ale României, F. Guvernământul Basarabiei, inv. 1, d. 1939.

Banu G. Sănătatea poporului român. București: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1935.

Enciu N. În componența României întregite. Basarabia și basarabenii de la Marea Unire la notele ultimative sovietice. București–Brăila: Academiei Române; Muzeul Brăilei „Carol I”, Istros, 2018.

Enciu N. Tradiționalism și modernitate în Basarabia anilor 1918–1940. Populația Basarabiei interbelice. Aspecte demografice. Chișinău: Lexon-Prim, 2013.

Madan Gh. Obiceiurile la naștere, rodina și botezul în partea codrilor din Basarabia. In: Cuvânt moldovenesc, an. VII, nr. 36, 4 septembrie 1932, 1-2.

Madan Gh. Obiceiurile și rânduieli de nuntă în părțile codrilor din Basarabia. In: Cuvânt moldovenesc, an. VII, nr. 38, 18 septembrie 1932, 1.

Madan Gh. Obiceiurile și rânduieli la nuntă în părțile codrilor din Basarabia. In: Cuvânt moldovenesc, an. VII, nr. 39, 25 septembrie 1932, 1.

Noua orânduire a actelor stării civile (naștere, însurătoare și moarte). In: Cuvânt moldovenesc, vol. V, an. 3, 12 ianuarie 1930, 1.

Petre A. Solidaritatea socială și solidaritatea națională prin străjerie. In: Anuarul Școlii Normale de Învățători „Vasile Lupu” din Iași pe anul școlar 1938–1939, vol. XIV. Iași: Albina Românească, 1939, XIII-XXI.

Popescu-Lupu S. Doctorii și babele. In: Cuvânt moldovenesc, an. XXII, nr. 19, 5 mai 1935, 1.

Aurel Fondos (Chișinău, Republica Moldova). Doctorand. Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova.

Аурел Фондос (Кишинев, Республика Молдова). Докторант. Докторантура в области гуманитарных наук и образования, Молдавский государственный университет.

Aurel Fondos (Chisinau, Republic of Moldova). PhD Student, Doctoral School of Humanities and Education, State University of Moldova,

E-mail: Aurelfondos1965@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8405-2745